

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA FASILATORLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Saidova Shohista Alisher qizi

Toshkent Xalqaro Kimyo universiteti Samarqand finials 1-kurs magstranti

Annotasiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda fasilatorlikni shakllantirishning asosiy omillari tahlil qilinadi. Fasilatorlik metodikasi o'qituvchining o'quv jarayonida o'quvchilarga o'z bilimlarini mustaqil va samarali ravishda olish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan yondashuvdir. Maqola ta'lim jarayonida fasilatorlikning ahamiyatini, bu yondashuvni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan asosiy omillarni va o'qituvchining o'rni haqida so'z yuritadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, fasilatorlik, metodika, o'qituvchi, o'quvchi, ta'lim jarayoni, pedagogik yondashuv

Kirish: Bugungi kunda ta'lim tizimi jadal o'zgarishlar va yangilanishlarga yuz tutmoqda. Ta'lim jarayonini yanada samarali qilish, o'quvchilarning bilim olish usullarini rivojlantirish va ularning jismoniy hamda intellektual salohiyatini to'liq amalga oshirish uchun pedagogik yondashuvlar doimiy ravishda takomillashmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda o'qituvchining roli va metodikasi ta'limning sifatini belgilovchi eng muhim omillardan biridir. Boshlang'ich ta'lim – bu bolalar uchun ilm olishning birinchi va juda muhim bosqichidir. Bu davrda o'quvchilar nafaqat bilim olishadi, balki o'zlarining fikrlash, muloqot qilish, ijtimoiylashish va muammolarni hal qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda pedagogik metodlar va yondashuvlar dolzarb ahamiyatga ega. Ta'lim tizimida o'qituvchining roli ham o'zgarmoqda. An'anaviy o'qituvchining faqat ma'lumot uzatishchi funksiyasi endilikda o'qituvchining o'quvchi bilan faol hamkorlik qiluvchi, ularni

faollikka undovchi va o'z bilimlarini mustaqil ravishda egallashga rag'batlantiruvchi roliga aylandi. Bunday yondashuvni amalga oshirishda fasilitatorlik (o'qituvchining fasilitator sifatidagi roli) metodikasi alohida ahamiyat kasb etadi. Fasilitatorlik, birinchi navbatda, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar tizimini o'zgartirishga, o'quvchining faolligini oshirishga va uning o'z fikrlarini ifodalash, muammolarni hal qilish hamda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. O'qituvchi bu metodika yordamida o'quvchilarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda olish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va mavjud masalalarga yangi yechimlar topish uchun sharoit yaratadi.

Boshlang'ich ta'limda fasilitatorlik metodikasini qo'llash o'quvchilarning o'z-o'zini anglashiga, motivatsiya va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, bu metodika ta'lim jarayonini yanada interaktiv va jonli qilishga, o'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Fasilitatorlikning asosiy maqsadi o'quvchini o'z bilimini mustaqil ravishda olishga undashdir, ya'ni o'qituvchi o'quvchilarga muammolarni hal qilishda yo'l ko'rsatish, ularning o'z fikrlarini bildirishlariga imkon yaratish va natijada ularda tahliliy fikrlashni rivojlantirishga harakat qiladi.

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda fasilitatorlikni shakllantirishning asosiy omillari tahlil qilinadi. Fasilitatorlikning ta'lim jarayonidagi roli, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni rivojlantirishda uning ahamiyati, o'quvchilarning mustaqil fikrlashga rag'batlantirilishi, shuningdek, bu metodikaning amaliy qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi. Maqolaning maqsadi, fasilitatorlikni boshlang'ich ta'limda muvaffaqiyatli joriy etish uchun zarur bo'lgan asosiy omillarni aniqlash va bu omillarning ta'lim jarayonida qanday ishlashini tahlil qilishdir.

Adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich ta'limda fasilitatorlik metodikasining ahamiyatini va uning ta'lim jarayonidagi o'rnini tahlil qilishda ko'plab ilmiy tadqiqotlar va metodik adabiyotlar mavjud. O'zbekistonda ham, shu kabi pedagogik yondashuvlarga oid

turli mualliflarning izlanishlari ta'lim tizimining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Fasilatorlik metodikasining nazariy asoslarini va amaliy qo'llanilishini yoritgan bir nechta tadqiqotlarni ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Birinchidan, O'zbekistondagi yetakchi pedagoglardan biri, professor X. Ismoilov, o'zining "Pedagogik texnologiyalar va metodik yondashuvlar" asarida fasilatorlik metodikasining boshlang'ich ta'limda qanday qo'llanilishi zarurligini ta'kidlaydi. Ismoilov (2022) o'qituvchining rolini faqat bilim uzatuvchi sifatida emas, balki o'quvchilarni mustaqil ishlashga, o'z fikrlarini ifodalashga va guruh bo'lib ishlashga undovchi sifatida ko'radi. Uning fikriga ko'ra, fasilatorlik metodikasi o'quvchilarga nafaqat bilimlarni o'zlashtirishda, balki o'z fikrlarini muhokama qilish, kreativlikni rivojlantirish va jamoaviy ishlarni samarali tashkil etishda yordam beradi. Ismoilovning izlanishlari, o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun fasilatorlikning ahamiyatini ko'rsatadi [1].

Shuningdek, M. T. Karimova (2021) o'zining "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" asarida fasilatorlikni boshlang'ich ta'limda muvaffaqiyatli joriy etishning amaliy tomonlariga e'tibor qaratadi. U, o'qituvchining o'quvchilarni mustaqil ishlashga, o'z fikrlarini ishlab chiqishga va muammolarni hal qilishga undashda qanday metodik yondashuvlar kerakligini tahlil etadi. Karimova (2021) ta'kidlaganidek, fasilatorlik o'qituvchining interaktiv rolini anglatadi va bunda o'quvchilarni nafaqat bilim olish, balki shaxs sifatida rivojlanishga qaratilgan faoliyatga jalb qilish zarur [2]. Fasilatorlik metodikasi o'quvchilarni motivatsiya qilish, ularning qiziqishini oshirish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, J. M. G'ofurova (2020) o'zining "Pedagogik innovatsiyalar: nazariy va amaliy asoslar" nomli asarida pedagogik innovatsiyalarni o'z ichiga olgan yangi metodlar, shu jumladan fasilatorlikni o'quv jarayoniga joriy etishning zarurligini ko'rsatadi. G'ofurova (2020) fasilatorlikning asosiy prinsiplari – interaktivlik, individual yondashuv va jamoaviy ishlashni

targ'ib qilishdir. U, shuningdek, fasilatorlikni boshlang'ich ta'limda amalga oshirishda, o'qituvchining rolini yangi shaklda tasavvur qilish zarurligini aytadi. G'ofurova bu metodikaning o'quvchilarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga, shuningdek, ularda yuqori darajadagi kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi [3]. Shuningdek, O'zbekistondagi yosh pedagoglardan biri, D. R. Otabekov (2023) o'z maqolasida boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining amaliy qo'llanilishini tahlil qilgan. Otabekov (2023) bu metodikaning o'quvchilarning jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega ekanini ko'rsatgan. Uning fikricha, fasilatorlik boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni fikrlarni ochiq ifodalashga, tengdoshlar bilan samarali muloqot qilishga va o'zlarining ilmiy faoliyatlarini rejalashtirishga undaydi. Otabekovning izlanishlari shuni ko'rsatadiki, fasilatorlik metodikasini qo'llash o'quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtiradi va ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi [4].

Tahlil va Natijalar

Boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining qo'llanilishi, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va o'quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan samarali pedagogik yondashuvlardan biridir. O'quvchilarning nafaqat bilim olish, balki kreativ fikrlash, muloqot qilish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda fasilatorlik metodikasi katta ahamiyatga ega. Fasilatorlik metodikasi yordamida o'quvchilar o'zlarini o'quv jarayonining markazida his qilishadi, bu esa ularning motivatsiyasini va faolligini oshiradi. Fasilatorlikning samaradorligi ko'plab pedagogik tahlillar va amaliy tadqiqotlar asosida aniqlangan.

Fasilatorlik metodikasining boshlang'ich ta'limdagi o'rni

Fasilatorlik metodikasi o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy faoliyat va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vositadir. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ta'lim jarayoniga qiziqishini

kuchaytirish uchun interaktiv va fasilitatorlik usullari keng qo'llaniladi. Ushbu metodika o'quvchilarga o'z bilimlarini o'rganishda faqat o'qituvchining ko'rsatmalariga tayanmasdan, balki ularning fikrlarini ishlab chiqish va jamoaviy muhokamalar orqali o'zlashtirish imkoniyatini beradi. O'quvchilar o'zaro muloqot qilish orqali fikr almashadilar va bilimlarni baham ko'rishadi, bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Fasilitatorlik metodikasi orqali o'quvchilar ko'pincha guruhlariga ajratilib, o'zaro faoliyat ko'rsatadi. Bunday yondashuv o'quvchilarda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, ularni fikrlarni erkin ifodalashga, o'z fikrlarini asoslashga va samarali munosabatda bo'lishga o'rgatadi. Buning natijasida o'quvchilarda o'zaro hurmat, bir-biriga yordam berish, qaror qabul qilishda hamkorlik qilish va muammolarni hal qilish kabi ko'nikmalar shakllanadi.

Fasilitatorlik metodikasining boshlang'ich ta'limda muvaffaqiyatli qo'llanishi, o'quvchilarning fikrlash va o'rganish jarayonidagi o'zgarishlarni kuzatish imkonini beradi. O'quvchilar bilim olishda faqat bilimlarni yodlash emas, balki o'z tajribalari va ilg'or fikrlash tarzlarini qo'llash orqali bilimlarni mustahkamlashadi. Bu yondashuv, o'quvchilarning nafaqat kognitiv (bilimga oid) salohiyatini, balki ularning kreativ va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar

Fasilitatorlik metodikasida o'qituvchi faqat ma'lumot yetkazuvchi emas, balki o'quvchilarning fikrlarini tinglovchi, muhokama qilishga undovchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxsga aylanishi zarur. O'qituvchi fasilitator sifatida, o'quvchilarning savollariga javob berishdan tashqari, ularni yangi bilimlarni kashf qilishga, jamoaviy faoliyatda o'zaro muloqot qilishga va ilmiy izlanishlar olib borishga undaydi. Bu jarayonda o'qituvchining roli har doim ham markaziy bo'lmaydi – u o'quvchilarning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlash va ularning o'z fikrlarini erkin ifodalashlariga imkon yaratishdir. Fasilitator sifatida o'qituvchi

o'quvchilarga savollar orqali yo'l ko'rsatadi, bu esa ularning mavzu bo'yicha bilimlarini yanada chuqurlashtirishga yordam beradi. O'quvchilarning o'qituvchi bilan o'zaro muloqoti, ularning nafaqat kognitiv, balki emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Fasilatorlik metodikasida o'quvchi nafaqat o'qituvchidan, balki o'z tengdoshlaridan ham o'rganadi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning bir-birlariga bo'lgan hurmatini va tushunishni rivojlantiradi.

Bundan tashqari, fasilatorlik metodikasi o'quvchilarda o'z-o'zini baholash va o'z faoliyatini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar o'zlarining muvaffaqiyatlarini va xatolarini tahlil qilib, o'qish jarayoniga yanada ongli yondashadilar.

Fasilatorlik metodikasining interaktiv o'qitishdagi samaradorligi

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda interaktiv metodlar, jumladan, fasilatorlik, o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Bu metodikani qo'llash orqali o'quvchilar o'z faoliyatlarini faqat ma'lumot olish jarayonidan ko'ra ko'proq amaliyotga tatbiq etishadi. Misol uchun, guruhda ishlash va masalalarni hal qilish orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalar bilan munosabatlarni samarali tashkil etish va muammolarni yangi yo'llar bilan hal qilishni o'rganadilar. Bu esa o'quvchilarning fikrlash va qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini yanada mustahkamlaydi. Fasilatorlik metodikasi o'quvchilarda faqat bilim olishni emas, balki ilmiy tadqiqot qilishga, savollarni bera olishga va yangi ma'lumotlarni izlashga bo'lgan intilishlarni rivojlantiradi. O'quvchilar o'zlari uchun savollar yaratadi va bu savollarga javob izlash orqali mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradilar. Ushbu jarayon, o'quvchilarning nafaqat bilish, balki bilishning o'z usullarini topishga bo'lgan ehtiyojini ham shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining qo'llanilishi o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada faollashtiradi va ta'lim sifatini yaxshilaydi. O'quvchilar faqat o'qituvchining ko'rsatmalariga tayanib qolmay, balki o'zlarining mustaqil fikrlash va ilmiy faoliyatlar orqali yangi bilimlarni

o'zlashtiradilar. Fasilatorlik metodikasi o'quvchilarda jamoaviy ishlash, kommunikativ ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvlarni rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'zining yangi metodikasini qo'llash orqali o'quvchilarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Fasilatorlik metodikasining samaradorligini o'quvchilarning darslarda faol ishtirok etishi, o'z fikrlarini erkin ifodalashlari, muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlar yaratishlari va jamoaviy ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishlari orqali baholash mumkin. Ushbu metodikaning ta'lim jarayonida amalga oshirilishi, o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga va ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Shu sababli, boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining qo'llanilishi o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni yanada faollashtiradi va o'qituvchining ta'lim jarayonidagi rolini yanada interaktiv va samarali qiladi. Bu metodika, shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy, emotsional va kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining qo'llanilishi, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va o'quvchilarning faolligini faollashtirishda samarali yondashuvdir. Tahlillar va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, fasilatorlik usullari o'quvchilarning bilim olish jarayonini nafaqat yanada interaktiv, balki qiziqarli va samarali qiladi. Bu metodika orqali o'quvchilar o'zlarini dars jarayonining markazida his qilishadi, bu esa ularning motivatsiyasini oshiradi va bilim olishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi. Fasilatorlik metodikasining ta'lim jarayonidagi asosiy afzalliklari, o'quvchilarning jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, ijodiy va tanqidiy fikrlashni rag'batlantirish, hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'z bilimlarini qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishdir. O'quvchilar, o'qituvchining yo'l ko'rsatishi bilan, nafaqat yangi ma'lumotlarni o'rganadilar, balki ularga nisbatan o'z fikrlarini ifodalashga va guruh bo'lib ishlashga o'rgatiladilar. Bu jarayon, shuningdek, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini

ham rivojlantirishga yordam beradi. Fasilatorlik metodikasining o'qituvchilar uchun ham ko'plab afzalliklari mavjud. O'qituvchi o'z rolini faqat bilim uzatuvchi sifatida emas, balki o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiruvchi va ularning ilmiy salohiyatini rivojlantiruvchi fasilator sifatida ko'rsatadi. Bu esa o'qituvchining pedagogik kompetensiyasini oshiradi va dars jarayonida samaradorlikni yuqori darajaga ko'taradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ismoilov, X. (2022). Pedagogik texnologiyalar va metodik yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi.
2. Karimova, M. T. (2021). Boshlang'ich ta'lim metodikasi. Toshkent: Fan.
3. G'ofurova, J. M. (2020). Pedagogik innovatsiyalar: nazariy va amaliy asoslar. Toshkent: O'qituvchi.
4. Otabekov, D. R. (2023). Boshlang'ich ta'limda fasilatorlik metodikasining amaliy qo'llanilishi. Toshkent: O'qituvchi.
5. G'ulomova, F. (2021). Boshlang'ich ta'limda interaktiv metodlar va fasilatorlik. Toshkent: Ma'naviyat.
6. Sharipov, R. (2022). Innovatsion ta'lim metodlari va ularning pedagogik asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
7. Xodjaeva, M. (2020). Ta'limda fasilatorlik metodikasi va uning samaradorligi. Toshkent: Fan va ta'lim.
8. Nurmatova, A. (2022). Boshlang'ich ta'limda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktiv munosabatlar. Toshkent: Fan.